

УДК 37.015.3:37.091.12-051:373.3

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.18>**Інна КОНОВАЛЬЧУК**

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, Україна, 10001

ORCID: 0000-0002-9391-3786

Бібліографічний опис статті: Коновальчук, І. (2026). Педагогічне спілкування як основа професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 120–127, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.18>

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття має на меті аналіз і конкретизацію сутності, структури та особливостей педагогічного спілкування як ключової складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Актуальність дослідження зумовлена потребою у формуванні в майбутніх учителів початкових класів умінь педагогічного спілкування, необхідних для ефективної взаємодії з учнями, батьками та колегами. Методологія дослідження передбачала використання методів аналізу й синтезу, індукції та дедукції, узагальнення і конкретизації для уточнення сутності, функцій і структурних компонентів педагогічного спілкування, визначення типових комунікативних труднощів у реальних ситуаціях взаємодії вчителів початкових класів. Вивчення документації та результатів педагогічних практик, спостереження дозволило виявити недоліки в підготовці здобувачів освіти до педагогічного спілкування. Наукова новизна полягає в комплексному аналізі феномену педагогічного спілкування учителів початкових класів. Розкрито сутність, структуру та функції педагогічного спілкування в контексті професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Конкретизовано технологію педагогічного спілкування, яка передбачає послідовність етапів прогнозування, встановлення контакту, керування взаємодією, аналізу й оцінки її результатів. Розкрито функції педагогічного спілкування в аспекті відповідних способів взаємодії учителя з учнями. Проаналізовано труднощі педагогічного спілкування студентів під час педагогічних практик. Запропоновано умови та засоби підготовки здобувачів освіти до педагогічного спілкування. У висновках окреслено перспективи подальших досліджень, які полягають в аналізі, розробленні та апробації умов і технологій формування в майбутніх учителів початкових класів умінь педагогічного спілкування на засадах педагогіки партнерства.

Ключові слова: спілкування, педагогічне спілкування, структура педагогічного спілкування, функції педагогічного спілкування, труднощі педагогічного спілкування, підготовка майбутніх учителів початкових класів до педагогічного спілкування.

Inna KONOVALCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary Education and Culture of the Professional Language, Zhytomyr Ivan Franko State University, Velyka Berdychivska str., 40, Zhytomyr, Ukraine, 10001

ORCID: 0000-0002-9391-3786

To cite this article: Konovalchuk, I. (2026). Pedagogical communication as the basis of professional training of future primary teachers. [Pedagogical communication as the basis of professional training of future primary teachers]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 120–127, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2026.1.18>

PEDAGOGICAL COMMUNICATION AS THE BASIS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY TEACHERS

The article aims to analyse and specify the essence, structure, and characteristics of pedagogical communication as a key component of the professional training of future primary school teachers. The relevance of the study is determined by the need to develop pedagogical communication skills in future primary school teachers, which are essential for effective interaction with pupils, parents, and colleagues. The research methodology involved the use of analysis and synthesis, induction and deduction, generalisation and specification to clarify the essence, functions, and structural

components of pedagogical communication, as well as to identify typical communicative difficulties in real interaction situations experienced by primary school teachers. The examination of documentation, the results of teaching practice, and observations made it possible to identify shortcomings in students' preparation for pedagogical communication.

The scientific novelty lies in a comprehensive analysis of the phenomenon of pedagogical communication among primary school teachers. The essence, structure, and functions of pedagogical communication are revealed in the context of the professional activity of future primary school teachers. The technology of pedagogical communication is specified, including a sequence of stages: forecasting, establishing contact, managing interaction, and analysing and evaluating its outcomes. The functions of pedagogical communication are disclosed in relation to the corresponding modes of teacher-pupil interaction. The study analyses the communicative difficulties encountered by students during teaching practice and proposes conditions and tools for preparing future teachers for pedagogical communication.

The conclusions outline prospects for further research, which include analysing, developing, and testing conditions and technologies for forming pedagogical communication skills in future primary school teachers based on the principles of partnership pedagogy.

Key words: communication, pedagogical communication, structure of pedagogical communication, functions of pedagogical communication, communicative difficulties, preparation of future primary school teachers for pedagogical communication.

Актуальність проблеми. У Новій українській школі педагогічне спілкування є однією з визначальних умов якісної освіти, адже саме через взаємодію вчителя й учнів реалізуються принципи педагогіки партнерства, дитиноцентризму й компетентнісного підходу. У Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) педагогічне спілкування характеризується як складова професійної діяльності вчителя, зміст якої реалізується через систему професійних компетентностей, зокрема мовно-комунікативну, емоційно-етичну та партнерську (Profesiinyi standart, 2024).

Діяльність учителя початкових класів реалізується через спілкування та взаємодію з учасниками освітнього процесу. Здатність учителя налагоджувати ефективну комунікацію передбачає розуміння ситуації спілкування, намірів і мотивів співрозмовників, уміння відповідно реагувати, конструктивно, використовуючи доцільні засоби, висловлювати власні думки та емоції, забезпечувати рівноправний діалог з учнями, батьками й колегами. Всі ці компоненти комунікативної компетентності педагога потребують постійного вдосконалення.

Зі зростанням значимості комунікативної функції в освітньому процесі від учителя початкових класів очікується не лише володіння методиками навчання, а й уміння вибудувати ефективно педагогічне спілкування, яке забезпечує психологічну безпеку, мотивацію та партнерську взаємодію з учнями. Водночас результати досліджень і практика педагогічної освіти свідчать про недостатню сформованість у майбутніх учителів готовності до професійного спілкування й, разом з тим, фрагментар-

ність завдань такої підготовки в освітніх програмах. Тому актуальною є потреба наукового аналізу сутності та змісту педагогічного спілкування, визначення його змістових і технологічних аспектів та пошуку ефективних засобів підготовки майбутніх учителів початкових класів до його реалізації відповідно до вимог Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему педагогічного спілкування досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Теоретичні та методологічні засади підготовки учителів до педагогічного спілкування ґрунтовно розроблені Л. Барановською, Н. Волковою, В. Галузяком, І. Зязюном, І. Комарова, Н. Мачинською, Л. Савенковою, О. Савченко та ін., які розглядають педагогічне спілкування як компонент педагогічної майстерності та основу гуманістичної взаємодії вчителя й учнів. Зокрема, І. Зязюн наголошував, що педагогічне спілкування як професійно-етична складова діяльності вчителя вимагає не лише володіння технологіями взаємодії, а й спеціальної підготовки, що забезпечує набуття морального досвіду та педагогічної мудрості в організації взаємин з учнями, батьками й колегами в усіх сферах освітнього процесу (Ziazun, Kramushchenko & Kryvonos, 2008). На думку Н. Волкової педагогічне спілкування має вибудовуватися як особистісно орієнтована, діалогічна суб'єкт-суб'єктна взаємодія, що ґрунтується на зосередженості педагога на дитині, професійному володінні комунікативною поведінкою та здатності долати бар'єри й ускладнення у процесі взаємодії. (Volkova, 2006). Н. Мачинська, А. Федорович і Н. Яремчук зазначають, що педагогічне спіл-

кування охоплює два взаємопов'язані виміри: уміння педагога керувати власною комунікацією з дітьми та здатність організовувати спілкування в дитячому колективі (Machynska, Fedorovych & Yaremchuk, 2020). В. Галузьяк та І. Холковська вважають важливим формування у вчителів готовності долати бар'єри педагогічного спілкування, які виникають унаслідок психологічних труднощів, комунікативних помилок, організаційних недоліків та особистісних особливостей педагога й учнів та ускладнюють взаєморозуміння і знижують ефективність взаємодії (Haluziak & Kholkovska, 2015).

Зарубіжні вчені, серед яких Е. Берн, П. Екман, Т. Гордон, А. Піз, К. Роджерс та ін., акцентували увагу на функціях педагогічної взаємодії, ролі діалогу, емпатії, невербальних засобів і різних комунікативних стратегій. К. Роджерс зазначав, що «ефективне спілкування можливе лише тоді, коли педагог здатний емпатійно зрозуміти внутрішній світ іншої людини» (Rogers, 1969). Аналогічну позицію також висловлював Т. Гордон, підкреслюючи, що ефективна взаємодія вчителя з учнями ґрунтується на діалозі, в якому забезпечується право кожного бути почутим (Gordon, 2003).

Разом з тим, проведений аналіз засвідчує, що проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до педагогічного спілкування потребує подальшого поглибленого дослідження, оскільки низка важливих аспектів залишається недостатньо розкритою. Йдеться насамперед про формування в студентів умінь налагоджувати емоційно безпечне спілкування з молодшими школярами, розвиток емпатійності та здатності до діалогічної взаємодії, опанування ефективних невербальних засобів комунікації, подолання типових комунікативних бар'єрів.

Метою дослідження є аналіз і конкретизація сутності, структури та особливостей педагогічного спілкування як ключової складової професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів і визначення засобів формування в них умінь, необхідних для ефективної взаємодії з учнями, батьками та колегами.

Виклад основного матеріалу матеріалів. Професійна діяльність учителя початкових класів – це комплексна взаємодія всіх учасників освітнього процесу, у якій педагог одночасно організовує й спрямовує навчання дітей

та виступає суб'єктом рефлексії, аналізує події, оцінює власні дії й поведінку учнів та коригує спілкування відповідно до поставлених цілей і потреб дітей. У такій поліфункціональності якість педагогічного спілкування має вирішальне значення для успішної реалізації вчителем своїх професійних цілей.

Для розкриття нашої проблеми необхідно уточнити теоретичні аспекти сутності педагогічного спілкування. В Українському педагогічному енциклопедичному словнику С. Гончаренка спілкування визначено як «...складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо. Спілкування – необхідна умова формування, існування й розвитку особистості» (Honcharenko, 2011).

Поняття «педагогічне» та «професійно-педагогічне» спілкування активно вивчаються з 70–80-х років ХХ століття. Дослідження цього періоду зосереджувалися на тому, як учитель може створювати позитивне освітнє середовище, ефективно керувати класом, розв'язувати конфлікти та застосовувати різні засоби спілкування для розвитку учнів. У цьому контексті особливо цінними є погляди В. Сухомлинського, який розумів педагогічне спілкування як глибоку психологічну взаємодію між учителем і дитиною, засновану на гуманізмі, емоційній близькості та єдності слова і діла. Він наголошував, що справжня взаємодія можлива лише тоді, коли педагог виявляє щире повагу до дитини, тепле людяне ставлення та глибоке усвідомлення своєї моральної відповідальності за її розвиток (Sukhomlynskyi, 1977).

У гуманістичному підході педагогічне спілкування розглядається як діалогічна, особистісно орієнтована взаємодія, у центрі якої особистість дитини, її унікальний досвід, потреби та внутрішній світ. Педагог виступає партнером, який створює умови для самовираження, саморозкриття та розвитку суб'єктності учня. Взаємодія будується на довірі, емпатії, прийнятті та повазі до гідності дитини, що забезпечує психологічну безпеку й відкритість у спілкуванні. І. Зязюн підкреслює, що педагогічне спілкування має бути спрямоване на створення умов для саморозвитку та самореалізації дитини,

а педагог виступає фасилітатором її зростання, а не носієм примусу (Ziaziun, Kramushchenko & Kryvonos, 2008, pp. 91–95).

К. Роджерс розглядає педагогічне спілкування як процес, що ґрунтується на трьох ключових умовах ефективного навчання: безоціночному прийнятті особистості учня як цінності, конгруентності (щирості й автентичності) вчителя та емпатії (здатності розуміти внутрішній світ дитини) (Rogers, 1969). На думку засновника гуманістичної психології, такі умови забезпечують психологічний клімат, у якому можливий повноцінний особистісний розвиток учня та осмислене навчання.

У Концепції Нової української школи педагогічне спілкування розглядається крізь призму педагогіки партнерства, яка ґрунтується на співпраці, діалозі та довірі між учителем, учнем і батьками. Такий підхід трансформує традиційну авторитарну модель спілкування у рівноправну взаємодію, у якій учитель виконує роль фасилітатора, а сім'я активно долучається до освітнього процесу, спільно визначаючи цілі розвитку дитини. Учитель постає партнером, який допомагає дитині усвідомити власні можливості, знайти внутрішню мотивацію до навчання та вибудувати конструктивну взаємодію з батьками або особами, що їх замінюють (Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly, 2016).

Н. Волкова характеризує педагогічне спілкування як систему соціально-психологічної взаємодії, зорієнтовану на створення умов, оптимальних для спільної діяльності вчителя та учня, що підкреслює важливість взаєморозуміння у навчальному процесі (Volkova, 2006). Авторка зазначає, що ефективний учитель вибудовує власну модель спілкування, творчо реагує на ситуацію і поведінку партнерів, а його комунікативна поведінка відображає індивідуальний стиль реагування й сприяє ефективній взаємодії.

Вважаємо, що педагогічне спілкування – це гуманістично спрямована взаємодія вчителя й учнів, що створює оптимальні умови для спільної діяльності та ґрунтується на довірі, відкритості, повазі та цілісності поведінки педагога. У професійній діяльності вчителя початкових класів педагогічне спілкування реалізується як цілеспрямована система взаємодії з учнями, батьками, колегами, яка ґрунтується на психолого-педагогічних знаннях, емпатії,

умінні керувати комунікацією і використовувати вербальні та невербальні засоби, забезпечуючи сприятливі психологічні умови для розвитку, навчання й виховання дітей.

Педагогічне спілкування є складним явищем, що потребує творчого підходу та вміння добирати відповідні способи взаємодії з дітьми. Це передбачає здатність учителя враховувати індивідуальні особливості молодших школярів, їхній емоційний стан, рівень пізнавальної активності та готовності до співпраці. Творчий підхід у спілкуванні дає змогу педагогу варіювати мовленнєві засоби, добирати оптимальні форми подання інформації, створювати атмосферу довіри та підтримки, а також оперативно реагувати на непередбачувані ситуації, що виникають в освітньому процесі.

Ефективність педагогічної діяльності вчителя початкових класів значною мірою визначається рівнем оволодіння технологією педагогічного спілкування. Ця технологія включає систему методів, прийомів, правил і алгоритмів професійної взаємодії, спрямованих на забезпечення гуманної, результативної й педагогічно доцільної комунікації з учнями. Вона охоплює послідовність етапів, що включають прогнозування, встановлення контакту, керування взаємодією, аналіз й оцінку результатів з метою створення доброзичливої атмосфери й розвитку особистості учня. Технологія педагогічного спілкування ґрунтується на принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, визнанні рівності позицій та емоційній підтримці. Оволодіння майбутніми вчителями початкових класів технологією педагогічного спілкування передбачає формування здатності планувати, обирати оптимальні комунікативні стратегії відповідно до педагогічної ситуації та вікових особливостей молодших школярів, реалізовувати, регулювати й аналізувати власне спілкування й емоційний стан.

У цьому контексті важливою складовою підготовки майбутнього вчителя є розуміння ним структури педагогічного спілкування та вміння вибудовувати його відповідно до логіки освітнього процесу. Відповідно до неї виокремлюють чотири етапи педагогічного спілкування. Прогностичний етап передбачає попереднє моделювання майбутнього спілкування – визначення мети, аналіз стану дітей і ситуації, добір змісту, способів і тональності взаємодії та про-

гнозування реакцій учнів. Це вимагає від учителя уваги, спостережливості, уміння оцінювати емоційний настрій дітей, їх наявні інтереси та потреби, враховувати попередній досвід спілкування з ними. Організація початкового етапу спілкування передбачає встановлення емоційного й ділового контакту, фокусування уваги учнів та створення доброзичливої атмосфери. Це забезпечує природне включення учнів у спілкування й дає змогу педагогу плавно розгорнути подальший діалог із поступовим передаванням ініціативи дітям. Етап керування спілкуванням передбачає організацію взаємодії відповідно до поставленої мети, що реалізується через обмін інформацією, підтримку ініціативи учнів, стимулювання самостійних роздумів, уважне слухання й доброзичливий тон. У цьому процесі учитель створює атмосферу вільного висловлювання думок і вираження почуттів, пропонує матеріал для аналізу, заохочує учнів до самостійності, підтримує ініціативність, оптимізм, впевненість у досягненні цілей. Важливо, що вчитель виявляє до учнів ширший інтерес, уважність і тактовність. На етапі аналізу й оцінки взаємодії вчитель має вміння зберігати та узагальнювати інформацію про словесні, емоційні та поведінкові реакції учнів, щоб помічати зміни в їхньому реагуванні та відповідно коригувати власну комунікативну стратегію й планувати подальше спілкування з ними.

Окреслена структура педагогічного спілкування дає змогу визначити його ключові функції, адже саме вони розкривають практичний зміст кожного структурного компонента та демонструють, як спілкування реалізується в реальній педагогічній взаємодії. Н. Мачинська, А. Федорович, Н. Яремчук виокремлюють такі функції педагогічного спілкування: контрольню-оцінювальну, конструктивну, організаційну, комунікативно-стимулювальну, інформаційно-навчальну, емоційно-коригувальну, функцію співпереживання, самоствердження (Machynska, Fedorovych & Yaremchuk, 2020). Педагогічне спілкування розглядається І. Холковською, О. Волошиною та С. Губіною як поліфункціональний соціально-психологічний процес, у межах якого реалізуються функції пізнання особистості, обміну інформацією, організації спільної діяльності, обміну ролями, співпереживання й самоствердження,

що зумовлює його провідну роль у формуванні ефективної взаємодії між учителем і молодшими школярами (Kholkovska, Voloshyna & Hübina, 2019).

На нашу думку, педагогічне спілкування вчителя початкових класів виконує низку взаємопов'язаних функцій: інформаційно-комунікативну, що забезпечує передавання особистісно емоційно забарвленого змісту навчання та організацію зворотного зв'язку; регулятивно-організаційну, яка дає змогу керувати діяльністю учнів і підтримувати робочий порядок у класі; соціально-перцептивну, пов'язану зі взаємним розумінням та інтерпретацією емоцій і поведінки; емоційно-підтримувальну, що формує позитивний психологічний клімат і знижує рівень тривожності; мотиваційно-стимулювальну, спрямовану на розвиток інтересу й внутрішньої мотивації до навчання; виховну, яка забезпечує засвоєння норм, цінностей і моделей соціальної поведінки; рефлексивно-оцінювальну, що дає змогу вчителю аналізувати власний стиль взаємодії та вдосконалювати свою комунікативну практику.

Оскільки кожна з зазначених функцій педагогічного спілкування потребує від учителя початкових класів відповідних способів взаємодії з учнями, їх реалізація визначає структуру професійних умінь, необхідних майбутньому педагогу. Тому подальший аналіз зосереджуємо на процесі формування комунікативних, організаційних, емпатійно-перцептивних та рефлексивних умінь, які забезпечують здатність учителя ефективно й комплексно виконувати функції педагогічного спілкування.

Необхідність удосконалення процесу формування цих умінь підтверджують педагогічні практики здобувачів вищої освіти спеціальності «Початкова освіта». Аналіз матеріалів і результатів захисту педагогічних практик, спостереження і відгуки керівників свідчать, що чимало труднощів у розв'язанні освітніх завдань виникає через недостатню сформованість у майбутніх учителів умінь організовувати та підтримувати спілкування з учнями.

Труднощі педагогічного спілкування – це різні комунікативні бар'єри, що порушують перебіг взаємодії, провокують непорозуміння чи конфлікти та ускладнюють реалізацію освітнього процесу. Вони виникають у ситуаціях неправильного розуміння емоційних

і поведінкових сигналів дитини, психологічної неготовності педагога до діалогу, домінування авторитарних підходів або хибних уявлень про можливості та потреби молодших школярів.

Ці бар'єри конкретизуються у низці типових труднощів, які виникають у студентів під час проходження педагогічних практик. Зокрема труднощі у мовленнєвій взаємодії з учнями (нечіткість запитань і пояснень, порушення логіки висловлювань, невміння адаптувати мовлення до віку дітей) відчувають 32% студентів, у дотриманні доброзичливої манери спілкування та налагодженні контакту з учнями – 28%, в організації комунікації на уроці й керуванні власним емоційним станом – 34%. Також простежуються проблеми з умінням слухати та чути учнів (17%), добром вербальних і невербальних засобів спілкування – 23%. Студенти часто формулюють пояснення недостатньо чітко й доступно для дітей, не завжди підтримують зоровий контакт, користуються одномаїтною або невідповідною інтонацією, виявляють скутість у жестах і міміці, що ускладнює встановлення емоційного контакту. Проблеми, що виникають із-за невпевненості у власних діях у ситуаціях, що потребують швидкого прийняття рішення виникають у 21% студентів, які вагаються, губляться або не можуть оперативно обрати доречний спосіб реагування. Труднощі проявляються в студентів з конструктивним розв'язанням конфліктів (38%) і дотриманням професійних вимог у взаємодії з учнями, батьками та колегами (21%). Виявлені труднощі актуалізують потребу в формуванні в майбутніх учителів умінь налагоджувати емоційно безпечне спілкування з молодшими школярами, розвивати емпатійність і здатність до діалогічної взаємодії, опанувати ефективні невербальні засоби комунікації та долати типові комунікативні бар'єри.

Емоційно безпечне спілкування – це створення простору довіри, де співрозмовник почувається прийнятим, почутим і захищеним від знецінення. Формування в майбутніх учителів початкових класів умінь забезпечувати емоційно безпечне спілкування з учнями потребує комплексної підготовки, що включає тренінги емоційної компетентності (розвиток умінь розпізнавати й регулювати емоції), моделювання педагогічних ситуацій (аналіз типових моделей взаємодії), рольові ігри (імітація

комунікативних ситуацій), відеоаналіз уроків (спостереження за ефективними стратегіями спілкування), опанування принципів ненасильницького спілкування (формування емпатійної та безоцінної комунікації) та театральних педагогічних технік (тренування голосу, інтонації та невербальної поведінки). Важливою складовою цього процесу є наставництво й педагогічний супровід під час педагогічної практики (зворотний зв'язок, аналіз ситуацій та рекомендації щодо підтримувальної взаємодії), що сприяють закріпленню сформованих умінь у реальних умовах педагогічної діяльності.

Емпатійність і здатність до діалогічної взаємодії формуються через спеціально організовані вправи на активне слухання (уміння зосереджено сприймати висловлювання дитини, підтримувати контакт невербальними сигналами, уточнювати зміст через запитання та перефразування, а також відображати її емоційний стан), валідацію почуттів (визнання емоцій учня як значущих і зрозумілих), рольові діалоги з різними типами учнів (імітація складних комунікативних ситуацій), практику відкритих запитань (стимулювання розгорнутих відповідей та партнерського обговорення) і рефлексивні обговорення (усвідомлення власних реакцій та вибудовування конструктивних стратегій взаємодії).

Ефективні невербальні засоби емоційної виразності комунікації студенти засвоюють через спеціальні вправи: роботу голосом (керування темпом і гучністю як паралінгвістичними характеристиками), інтонаційні тренування (усвідомлене варіювання інтонацій для вираження підтримки чи корекції), пластичні етюди (розвиток виразності рухів і постви), вправи на керування мімікою (відкритість, доброзичливість, стриманість), а також тренування «теплої» й «холодної» невербальної поведінки (усвідомлене використання дистанції, погляду й жестів для створення безпечної атмосфери).

Бар'єри спілкування – це психологічні, мовні, соціальні чи фізичні перешкоди, що виникають у процесі взаємодії та ускладнюють точний обмін інформацією й досягнення взаєморозуміння. У початковій школі вони особливо помітні через вікові особливості дітей, їхню емоційну вразливість і ще недостатньо сформовані мовленнєві навички. Ефективне подолання таких бар'єрів потребує від майбут-

нього вчителя розвитку емпатії, уміння уважно сприймати дитину та адаптувати стиль спілкування до її рівня розуміння. Практично це реалізується через стратегії уточнення змісту (перепитування простими словами, перефразування для перевірки розуміння), уважне спостереження за емоційними реакціями учня (ознаки напруги, розгубленості, уникання), використання відкритої й доброзичливої невербальної поведінки (м'який погляд, спокійна міміка, оптимальна дистанція), добір коротких і недвозначних формулювань, а також техніки зниження напруги (пауза, повільніший темп мовлення, підтримувальні репліки). Такий підхід допомагає вчителю початкових класів створювати атмосферу довіри, безпеки й конструктивної комунікації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Педагогічне спілкування є важливою складовою професійної діяльності вчителів початкових класів і реалізується як гуманістично спрямована взаємодія учасників освітнього процесу. Воно ґрунтується на засвоєнні майбутніми учителями психо-

лого-педагогічних знань, розвитку емпатії, спостережливості, формуванні умінь керувати комунікацією й використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування. Підготовка здобувачів освіти передбачає формування здатності здійснювати педагогічне спілкування на всіх його етапах (прогнозування, планування, керування, аналізу й оцінки взаємодії), комплексної реалізації всіх його функцій, використання широкого спектру комунікативних засобів. Виявлені труднощі в розв'язанні освітніх завдань пов'язані з недостатньою сформованістю в майбутніх учителів умінь організувати й підтримувати ефективно спілкування з молодшими школярами. Підготовка майбутніх педагогів до подолання труднощів у спілкуванні з учнями, батьками, колегами передбачає використання тренінгових, практико орієнтованих і рефлексивних методів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі, розробленні та апробації умов і технологій формування в майбутніх учителів початкових класів умінь педагогічного спілкування на засадах педагогіки партнерства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
2. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доповнене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. Концепція Нової української школи. Міністерство освіти і науки України, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova%20ukrainska%20shkola-compressed.pdf>
5. Мачинська, Н., Федорович, А., Яремчук, Н. Основи педагогічної майстерності (для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта») : навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 286 с.
6. Основи педагогічної майстерності: практикум. Холковська І. Л., Волошина О. В., Губіна С. І. Вінниця: Твори, 2019. 240 с.
7. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб., К. : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
8. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzeno-onovlenij-profstandart-vchitelya-zakladuzagalnoyi-serednoyi-osviti>
9. Сухомлинський, В. О. Серце відаю дітям. У: Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3, с. 7–283.
10. Gordon, T. T.E.T. Teacher Effectiveness Training. New York: Three Rivers Press, 2003. 365 p.
11. Rogers C. Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Company, 1969. 358 p.

REFERENCES:

1. Volkova N. P. (2006) Profesiino-pedahohichna komunikatsiia : Navchalnyi posibnyk [Professional and pedagogical communication: study guide]. Kyiv, VTs «Akademiiia». 256 p. (in Ukrainian).
2. Haluziak V. M., Kholkovska I. L. (2015) Pedahohichna konfliktolohiia: navchalnyi posibnyk [Pedagogical conflictology : a textbook]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 208 p. (in Ukrainian).

3. Honcharenko S. U. (2011). Ukrainyski pedahohichni entsyklopedychni slovnyk [Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary]. 2-he vyd., dopovnene. Rivne: Volynski oberehy, 552 p. (in Ukrainian).
4. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Concept of the New Ukrainian School. Ministry of Education and Science of Ukraine] 2016. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova%20ukrainska%20shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
5. Machynska, N., Fedorovych, A., Yaremchuk, N. (2020) Osnovy pedahohichnoi maisternosti (dlia studentiv spetsialnosti 012 «Doshkilna osvita») : navchalno-metodychni posibnyk [Fundamentals of pedagogical skills (for students of specialty 012 "Preschool education"): teaching guide] : Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 286 p. (in Ukrainian).
6. Kholkovska I. L., Voloshyna O. V., Hubina S. I. (2019) Osnovy pedahohichnoi maisternosti: praktykum [Fundamentals of pedagogical skills: workshop]. Vinnytsia : Tvory, 240 p. (in Ukrainian).
7. Ziazium I. A. , Kramushchenko L. V., Kryvonos I. F. (2008). Pedahohichna maisternist : Pidruchnyk [Pedagogical skills : Textbook]. / I. A. Ziazium, L. V. Kramushchenko, I. F. Kryvonos [ta in.] ; za red. I. A. Ziaziuma. 3-tie vyd., dopov. i pererob.,K. : SPD Bohdanova A.M., 376 p. (in Ukrainian).
8. Profesiinyi standart «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [Professional standard «Vchitel zakladu zahalnoi serednoi osvity»: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine] vid 29.08.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-onovlenij-profstandart-vchitelya-zakladuzagalnoyi-serednoyi-osviti> (in Ukrainian).
9. Sukhomlynskyi V. O. (1977) Sertse viddaiu ditiam. [I give my heart to children]. U: Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: u 5 t. Kyiv: Radianska shkola, T. 3, pp. 7–283. (in Ukrainian).
10. Gordon T. (2003) T.E.T. Teacher Effectiveness Training. New York: Three Rivers Press, 365 p. (in English).
11. Rogers C. (1969) Freedom to Learn. Columbus, OH: Charles E. Merrill Publishing Company, 358 p. (in English).

Дата першого надходження статті до видання: 17.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

